

13. Nancy S. Koven, Alexandra W. Abry The clinical basis of orthorexia nervosa: emerging perspectives. National Institutes of Health. – 2015 – V.11. – P. 385–394.

М.С. Фатеева Проблема орторексии в работах современных зарубежных психологов

Данная статья посвящена исследованию проблемы орторексии и ее месту среди других психических расстройств. Она выполнена на основе изучения аутентичных работ зарубежных психологов с учетом современных тенденций развития психологической науки. В статье описываются проявления и особенности поведения лиц, подверженных этому недугу. Результаты исследований зарубежных ученых, опубликованные в англоязычных изданиях в последнее десятилетие, отражают позиции авторов-психологов на предмет сходства и различия нервной орторексии с расстройствами пищевого поведения и обсессивно-компульсивным расстройством.

Ключевые слова: орторексия, нервная орторексия, обсессивно-компульсивное расстройство, здоровый образ жизни, здоровое питание, нарушение пищевого поведения, диета.

M. S. Fateyeva. The problem of orthorexia nervosa in works of modern psychologists.

The article is dedicated to investigations of Orthorexia nervosa and attempts to designate its place among other disorders. The aim of the article is to summarise briefly the current state of knowledge regarding Orthorexia and to point out the difficulties connected with an attempt to classify it in a given disorders group as well as with the attempt to establish the classification criteria.

Orthorexia nervosa is a new wave of nutritional obsession, originated from the Greek “orthos” meaning right and correct, and “orexis” meaning appetite. An increasing obsession with healthy eating, “wellness” and food origin could be creating a new form of eating disorder. The term was introduced in 1997 by Steven Bratman, M.D., to be used as a parallel with other eating disorders, such as Anorexia Nervosa, and is not mentioned as an official diagnosis in the DSM yet because of lack of investigations. The article depicts individuals, suffering from Orthorexia, lifestyle characteristics based on modern investigations of American, Swedish, Italian and Turkish psychologists.

Sufferers of Orthorexia often display symptoms consistent with Obsessive-compulsive disorder and Anorexia, but there are some important differences. Sticking to their regimen takes strong willpower and people suffering from this disorder feel self-righteous and superior to people who do not have such self-control. In case one eats ‘prohibited’ food, he/she feels guilty and defiled. This drives them to punish themselves with ever stricter dietary rules or abstinence. As Doctor Steven Bratman, MD, says, “Health foodism presents an attractive solution. By concentrating all their attention on food (and perhaps exercise) they can escape the horrible complexities of life”.

The precise nature of this disorder is unclear, as research on Orthorexia is extremely recent and the development of this construct is still in its infancy. Although a handful of empirical studies have recently appeared in the literature, more research is needed in order to advance the understanding of Orthorexia nervosa and its possible relationship to existing psychological constructs.

Key words: Orthorexia, Orthorexia nervosa, Obsessive-compulsive disorder, eating disorder, healthy eating, diet.

УДК 159.98 – 051.001

ПСИХОДИНАМІЧНИЙ ПІДХІД ДО РОЗУМІННЯ ДІАЛОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В ПСИХОКОРЕКЦІЙНОМУ ПРОЦЕСІ

Франчук О.Ю.,

викладач кафедри практичної психології,

Черкаський національний університет імені Б. Хмельницького

Стаття «Психодинамічний підхід до розуміння діалогічної взаємодії» представляє неопсихологічний погляд на психіку людини та методи її пізнання, які спираються на діалогічну взаємодію психолога з респондентом. Класична психологія набуває переосмислення, що дає

паростки для розвитку неодіяльного підходу (А. Г. Асмолов, Г. О. Ковальов, А. У. Хараш та ін.). В даному контексті особлива роль відводиться діалогу та діалогічній взаємодії, яка лежить в основі прогресивних психотерапевтичних процедур. Особлива увага приділяється психодинамічній парадигмі, в форматі якої і виконувалась дана робота. Розкривається діагностико-корекційна сутність діалогічної взаємодії в процесі активного соціально-психологічного пізнання, що синтезує принцип позиції психолога і респондента, а саме: «незлиттєвість-нероздільність».

Ключові слова: класична психологія, неопсихологія, психодинамічна парадигма, діалог, діалогічна взаємодія.

Постановка проблеми. Неопсихологічні пошуки обумовили проблему предмету психологічних досліджень – цілісність психічного та метод глибинного пізнання, які незмінно пов'язані з діалогічною взаємодією психолога з респондентом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Робота відповідає критеріям психодинамічної парадигми, в якій особливе місце відводиться діалогу. Діалог сам по собі не задає теорію та методологію глибинного пізнання, але повністю підкорений їм. Так, в психодинамічному ключі виявлено єдність процесів статичності і динаміки, що реалізує діалог в його орієнтації на індивідуальну неповторність психіки суб'єкта, так і незмінність імплікативного порядку (див. Т. С. Яценко та роботи її послідовників: Т. В. Горобець, І. В. Євтушенко, Б. Б. Іваненко, О. В. Педченко та ін.) [8, 10, 12, 14, 19, 25-30]. Важливими є роботи, що розкривають внутрішню динаміку психіки через психологічні захисти та механізми символізації, які латентно інтегрує діалогічна взаємодія (К. А. Бабенко, Л. В. Драгола) [3, 10].

Виділення невирішених раніше частин проблеми. Загальною проблемою є діалог в глибинно-корекційній практиці, разом з тим, залишається відкритим питання – яким методологічно повинен бути діалог психолога з респондентом, щоб він сприяв результативності розв'язання особистісних проблем, внутрішніх, стабілізованих суперечностей респондента. До часткових проблем відноситься розкриття особливостей діалогічної взаємодії в порівнянні зі зворотним зв'язком в тренінгових групах. Саме ця проблема і є центральною в даній статті.

Мета статті. Розкрити методологічні основи та науково-практичну сутність реалізації категорії діалог в діагностико-корекційному процесі активного соціально-психологічного пізнання.

Виклад основного матеріалу. Науково-методологічне та практичне дослідження діалогу представляє певний творчий відзвук на загальну ситуацію змін в теорії та практиці науки психології як такої, яка довготривало перебувала в полоні діяльного підходу. Аналіз зарубіжної літератури вказує на актуалізацію процесів переосмислення діяльного підходу, що розвивався О. М. Леонтьєвим та його послідовниками (П. Я. Гальперін, В. В. Давидов, Н. Ф. Талізін та ін.). Результатом є зародження паростків «некласичної», «неодіяльної» психології XXI століття. Динаміку цих процесів А. Г. Асмолов пов'язує з започаткуванням « нової » психології, нової парадигми [2]. В перший період зародження вказаної нової психології велику роль зіграли роботи О. О. Бодальова, В. А. Кан-Каліка, Л. А. Петровської, А. У. Хараша, Т. С. Яценко [6, 15, 18, 23, 25-30]. На становлення психологічного розуміння діалогу вплинула не лише зміна парадигми, а й роботи М. М. Бахтіна [4, 5], які згодом використано в дослідженнях діалогу українським науковцем Г. В. Дьяконовим [11].

Аналіз наукової літератури показує, що тлумачення поняття «діалог» надзвичайно різноманітне й багатоплощинне. Найпростіше трактування діалогу з точки зору лінгвістики, що полягає у визначенні **діалогу** (від грецького — (dialogus) — як поперемінного обміну репліками (у широкому розумінні — це дія, жест, міміка, мовчання) двох або більше осіб.

У лінгвістиці на визначення сутності поняття «діалог» існує чимало поглядів. Лінгвісти вважають, що діалогічне мовлення – це особливий вид мовленнєвої діяльності, функції якої реалізуються в процесі безпосереднього спілкування співбесідників та характеризуються послідовним чергуванням стимулюючих і, відповідних реагуючих реплік.

Так, О. Ахманова визначає поняття діалогу, як одну з форм мовлення, за якою кожний вислів прямо адресується співрозмовнику і є обмеженим безпосередньою тематикою розмови.

Він характеризується відносною стислістю окремих висловлювань і відносною простотою їх синтаксичної побудови [18].

За визначенням К. В. Комарова, діалог – це особливий вид діяльності, мета якої – обмін думками, установлення взаєморозуміння, в якому мовленнєва поведінка кожного з учасників в значній мірі визначається мовленнєвою поведінкою іншого партнера. За С. В. Шатіловим, діалог – це послідовне чергування груп функціонального взаємозв'язку висловлювань [18].

З точки зору соціології, в діалозі одночасно відбивається рольова позиція партнерів у макро- та мікро- соціумі. Оригінальну теорію про залежність змісту комунікативного акту від рольових позицій партнерів по спілкуванню запропонував Е. Берн. Він зводить всі позиції діалогічних відносин між людьми до трьох «ролей»: «дитина», «дорослий», «батько». На цій основі він досить вдало класифікує акти взаємодії на рівні спілкування, а також характеризує особливості людей та їх спілкування у площині макросоціуму як «людей, що грають у різні ігри», тобто з огляду на їх життєві позиції. Діалог тут забезпечує функціонування механізму інтеріоризації, за допомогою якого зовнішня взаємодія в системі «дитина – дорослий» трансформується в базові діалогічні структури свідомості, які є основою творчого мислення, самовизначення у сфері спільної діяльності та міжособових відносин.

Таким чином, діалог виступає як вищий рівень організації спілкування і людських взаємин, найоптимальніший з точки зору психічного та особистісного розвитку.

У сучасній психології категорію діалогу розглядають в різних площинах інтерпретації. Так, О. О. Бодальов, Л. В. Зазуліна, Г. О. Ковальов [6, 13, 15] визначають діалог як:

а) первісну, родову форму людського спілкування, яка зорієнтована на здоровий психологічний розвиток особистості;

б) провідну детермінанту розвитку, що забезпечує функціонування механізму інтеріоризації, за допомогою якого зовнішня первинна взаємодія в системі «дитина-дорослий» інтроєктуються психікою дитини та визначає тим самим її індивідуальну психологічну своєрідність;

в) процес, що має свої внутрішні закони та динаміку;

г) вищий рівень організації відносин і спілкування між людьми;

д) найбільш ефективний метод педагогічних, психокорекційних та інших впливів та ін. [6, 11, 13].

Різні підходи до визначення змісту терміна «діалог» та різноаспектність його тлумачення в мовленнєвій практиці дають підстави на висновок, що є потреба чітко розмежувати діалог як форму спілкування; форму і засіб навчання; діалогічну взаємодію в діагностико-корекційному процесі.

Розуміння діалогу, як універсального принципу буття, стверджують праці В. І. Вернадського [6], О. О. Ухтомського [23]. Разом з тим, є підстави ствердити, що лише в роботах М. Бубера [7] і М. М. Бахтіна [4, 5] принцип діалогу дістав достатньо повне і глибоке осмислення. Їх ідеї вплинули і продовжують впливати на формування науково-практичного розуміння феномену діалогічної взаємодії.

М. Бубер критикує монологічне існування людини, не погоджується ні з індивідуалізмом, ні з колективізмом як з формами пізнання людини. В індивідуалізмі обличчя людини викривлене, а в колективізмі воно закрите. М. Бубер вказує шлях, який допомагає вийти за межі індивідуалізму та колективізму (для досягнення життєво важливих рішень майбутніх поколінь) – пізнання чрз допомогу людям у віднаходженні сб, справжнього «Я». Тільки у відносинах з іншими людьми кожен індивід може безпосередньо пізнати себе самого. Завдяки діалогічному принципу взаємовідносин людина знаходить власну сутність, інтроєктуючи в себе міжлюдське, співвідносячи себе з іншими людьми – саме так М. Бубер розуміє діалогічність людського спілкування [7].

Фундаментальний внесок в розуміння проблеми діалогу зробив М. М. Бахтін [4, 5], створивши соціокультурну концепцію діалогічних стосунків. Ця концепція стала відправною точкою для усіх подальших досліджень, в тому числі й психологічних.

У творчості М. М. Бахтіна проблема діалогу займає особливе місце. На його думку, діалогічні стосунки – універсальне явище, яке проходить крізь людське мовлення, пронизує всі відносини і прояви людського буття. Він підкреслює, що тільки у спілкуванні, у взаємодії людини з людиною розкривається людина як для інших, так і для самої себе.

Діалог за М. М. Бахтіним – це не тільки спосіб формування особистості, це її самобутність, яка набуває свого повного і універсального вираження саме в процесі діалогу.

Будь-який діалог за М. М. Бахтіним – це складна взаємодія рівноправних учасників, які відкриті до сприйняття, розуміння та переживання почуттів, думок. Діалог – це завжди погодження-непогодження, розуміння-нерозуміння, говоріння-мовчання.

Зрозуміти світ, вважає М. М. Бахтін, можна тільки як подію співіснування «Я» та «Іншого» – і тоді можлива ціннісна позиція «поза мною» як естетична умова. Спираючись на відкриття Ф. М. Достоєвського, М. М. Бахтін показує, що людське «Я» в кожний даний момент не збігається з самим собою; діалог відбувається між зонами завершення і незавершення, відкритого для обміну думками суб'єкта. Але людина веде діалог не тільки із собою: «Я» існує завдяки «іншій» людині, її очам, вухам, оцінкам. Від іншого, як вважає М. М. Бахтін, людина отримує ім'я, інтонацію, емоційно-ціннісну тональність: «Свідомість людини пробуджується огорненою свідомістю іншого» [5, с. 120]. Але «Я» не «розчиняється» в іншій людині, не просто з'єднується з нею на рівні почуттів: між суб'єктами повинен існувати міжсуб'єктний простір чи відносна відстань. Жити – це не значить персоніфікувати себе чи, навпаки, розчинятися в колективі: «Жити – значить брати участь у діалозі – запитувати, прислухатися, відповідати, погоджуватися тощо. В цьому діалозі людина бере участь повністю і всім життям: усім тілом та вчинками. Вона вміщує себе в слово, і це слово входить в діалогічну матерію людського життя, в світовий симпозиум» [4, с. 117]. Через діалог людина пізнає і себе.

М. М. Бахтіним були проаналізовані різні (але взаємопов'язані) рівні та форми вияву діалогу, які можна умовно позначити як: **діалог у мові** – найбільш проста, «зовнішня» форма діалогічних відносин, відносин між репліками у розмові; **діалог як літературний жанр** – «сократичний діалог» тощо; **діалог у мисленні** – діалектика, «суто логічні» відносини; **діалог у мистецтві** – естетичні принципи художнього зображення людини; **діалог у психології** – діалогізований внутрішній монолог, діалог з самим собою; безпосередній діалог живих людей, діалог на вищому рівні, де зустрічаються цілісні позиції, діалог особистостей [4].

З точки зору цілей нашого дослідження, нас цікавить передусім діалог у психології, тобто міжособистісний діалог, як форма психологічного контакту.

Міжособистісний діалог, за М. М. Бахтіним, відрізняється насамперед своєрідними стосунками між особистостями у процесі їх взаємодії, відносинами, які не можуть бути зведені ні до суто логічних, ні до суто лінгвістичних, ні до психологічних. Діалогічні відносини – це стосунки між рівноправними і рівнозначними особистостями, тоді як монолог будується на запереченні рівноправності. Тобто в основі поділу спілкування на міжособистісний діалог і міжособистісний монолог лежить спосіб взаємної орієнтації тих, хто спілкується, стосовно один одного, співвідношення ціннісно-сміслових позицій особистостей. В основі цих позицій – етичні, ширше – світоглядні принципи, які своєю чергою, визначаються ставленням до іншої особистості [4].

Ідеї М. М. Бахтіна полягають у тому, що важливою характеристикою міжособистісного діалогу є рівноправність і симетричність позицій партнерів по спілкуванню і тому, що існує принципова неможливість досягнення іншим шляхом справді особистісного рівня спілкування. На думку М. М. Бахтіна, особистість неможливо «підглядіти», визначити і передбачити всупереч її волі.

Окрім діалогічності позицій не менш суттєвим є змістовне їх наповнення. За М. М. Бахтіним, найважливішою змістовною характеристикою діалогічної спрямованості є ставлення до особистості (і до себе, і до іншого) як до буття, що постійно знаходиться у стані розвитку. Він вважає, що не можна відмовляти особистості у можливості її розвитку, перегляду своїх поглядів, життєвих позицій. Отже, на думку М. М. Бахтіна, діалогічні відносини виступають єдиною формою ставлення до людини як до особистості, що зберігає її свободу і

незавершеність розвитку. Такий стан самостійності, внутрішньої свободи, незавершеності стає джерелом активності, через яку реалізується діалогічна позиція партнерів по спілкуванню. Ця активність особливого, діалектичного характеру, вона спрямована на всіх учасників діалогу і на сам діалог як вищий рівень міжособистісного спілкування [5].

Рівноправність позиції співучасників діалогу ризикує виявитися формальною, якщо не спирається на взаєморозуміння. Розуміння в концепції М. М. Бахтіна є основним засобом здійснення діалогу, тому воно посідає не менш важливе місце, ніж проблема «я та інший».

Проблема розуміння конкретної індивідуальності вирішується шляхом проникнення у внутрішній світ, систему помислів людини. Здатність до такого розуміння являється основною характеристикою психолога-практика. Для того, щоб чуже слово увійшло у свідомість як «своє», необхідно, щоб у цій свідомості було «місце» для іншого, відкритість по відношенню до нього, готовність зустрітися з іншим голосом, почути його. Це можливо лише у тому випадку, коли цей інший уже живе у свідомості, якщо він не є сприймаючим зі сторони об'єктом, він є внутрішнім змістом свідомості. У даному випадку важливо усвідомити, що діалог неможливий з окремими складовими психіки – з «характером», з «темпераментом», з «невротизмом», «психопатією» тощо, він можливий лише з людиною, вільною особистістю, оскільки він передбачає рівноправну, рівноцінну взаємодію. Успішність чи неуспішність взаємодії залежить від рівня її діалогічності, тобто в якій мірі у реальному спілкуванні відбувалося взаєморозкриття свідомостей, у якій мірі партнери по спілкуванню стали один для одного дійсними, значущими адресатами висловлювань. Тому М. М. Бахтін характеризує розуміння передусім як активний і творчий процес. Він наголошує, що відведення «іншому» ролі слухача, який лише пасивно розуміє того, хто говорить, – це наукова фікція, яка дає перекручене уявлення про складний, активний, багатогранний процес мовного спілкування. Активність слухача спрямована насамперед на з'ясування позицій співрозмовника на «відтворення» смислу цієї позиції. Ця активність полягає і в тому, що слухач персоніфікує кожне висловлення співрозмовника, тобто прагне «побачити» за словом людину, особистість. Саме тому розуміння – це завжди творчий процес, що породжує у результаті взаємного діалогізуючого впливу щось нове, і це нове знаходить своє вираження у відповіді слухача, його активності [5].

Охарактеризований вище процес розуміння, як бачимо, протікає у межах міжособистісного діалогу. У монологі ж розуміння якщо і відбувається, то в суто редукованому вигляді. Можна сказати, що розуміння монологіста повністю підпорядковане внутрішній «політиці», а іноді і обмежується її рамками. Якщо монологіст і ставить своїм завданням зрозуміти партнера, то він обмежується лише аналізом «предметного смислу» – діалогіст же шукає ще й особистісний смисл через розуміння позиції співрозмовника.

Одна з найбільш плідних спроб психологічної трактовки концепції діалогу М. М. Бахтіна належить А. У. Харашу [23], який розглядав діалог як єдність суб'єкт–об'єктного та суб'єкт–суб'єктного відношень. Інакше кажучи, це був початок вивчення діалогу, як однієї з форм спілкування в умовах сумісної діяльності, що є контекстом комунікативних відносин. Продовжуючи традицію М. М. Бахтіна, А. У. Хараш трактує пізнання як пошук істини за допомогою діалогу з використанням деякого предмету. Дослідник дає нове визначення діалогу як *способу спільного наближення до істини*, де критикується «маніпулятивний» (монологічний) підхід до аналізу спілкування. Ним розроблені також теоретичні основи інтерсуб'єктного (діалогічного) підходу.

А. У. Хараш [23] наголошує, що суб'єкт–об'єктна форма спілкування побудована переважно на авторитарному характері взаємодії суб'єктів, що може привести до надмірної дистанції між ними. В такій ситуації дуже важко створити колегіальний стиль спілкування, *стати співмислителями, співучасниками, співробітниками творчого процесу*, спів відкривачами істини.

Відсутність в системі освіти діалогічного підходу в системі освіти не дає можливості подолати накопичені негативні явища: формалізм засвоєння наукових знань, зниження мотивації учіння, блокування творчої активності як викладачів, так і студентів. Їх невміння орієнтуватися у нестандартних ситуаціях, шаблонне догматичне мислення і авторитарність у педагогічній

діяльності, низька соціально-психологічна компетентність майбутніх фахівців. А. У. Хараш зазначає, що сучасна вища школа лише тоді зможе виконати основне завдання (розвиток творчого потенціалу майбутніх фахівців), коли буде здійснений перехід від суб'єкт-об'єктної до суб'єкт-суб'єктної парадигми, основними принципами якої є співробітництво, співтворчість викладача і студентів, прагнення до саморегуляції і самовираження суб'єктів як рівноправних партнерів по творчому процесу. Суб'єкт-суб'єктна модель комунікативного процесу реалізується насамперед у діалозі. Творча особистість – завжди діалогічна, взаємодіюча. Діалог – це найбільш природна форма стосунків між психологом та клієнтом, перетворення партнерів по спілкуванню у творчу діаду, груповий суб'єкт творчості. Нарешті, – це найбільш демократична форма проведення тренінгів, найкоротший шлях до постійного неперервного отримання зворотного зв'язку і найбільш динамічний спосіб одержання нової інформації. Саме діалог створює для суб'єктів «зону їх найближчого розвитку» [23].

Так, вивчаючи проблему ефективності діалогу, А. У. Хараш, зокрема, виділяє такі типи особистісного включення комунікатора у «сферу життєдіяльності» індивіда як авторитарний та діалогічний. Авторитарне включення передбачає антагоністичне протиставлення «свого» – «чужому», себе – іншим. Діалогічне ж включення будується на повазі до суверенітету чужої життєдіяльності і чужої свідомості. Комунікатор, який діалогічно включається у свідомість реципієнта, зовсім не прагне зайняти у ній місце диктатора чи законодавця: він стає його співрозмовником, який не просто «визнає» право свого партнера по спілкуванню на власну думку, а зацікавлений у тому, щоб його партнер зберіг самостійність у судженнях, оскільки остання – запорука, рівноправного діалогу. Будучи адекватним «суб'єкт-суб'єктному» характеру самої людської природи, діалог тут є найбільш релевантним для організації продуктивних особистісно-розвиваючих контактів між людьми. Г. О. Ковальов з цього приводу наголошує на тому, що дві особистості у стані діалогу утворюють певний спільний психологічний простір та часову протяжність, створюють єдину емоційну подію, коли вплив (у звичайному, «об'єктному», «монологічному» розумінні цього поняття) перестає існувати, поступаючись місцем психологічній єдності суб'єктів, в якій і розгортається творчий процес взаєморозкриття, взаєморозвитку, створюються умови для самовпливу та саморозвитку.

У науковій літературі по проблемі діалогу можна виділити особливий напрямок рефлексивної діалого-терапії (І. Н. Семенов, Г. І. Давидова) [20], теоретичною основою якої є область рефлексивної психології, яка вивчає роль рефлексії в системі психологічних механізмів, що забезпечують творчий розвиток мислення й особистості суб'єкта. Діалого-рефлексивна психотерапія має витоки з ролі емоційно-значимого спілкування в процесі зміни типу відношення (направленості) особистості. Основою рефлексивної терапії відношень є діалогічна взаємодія, метою якої є зміна типу відношень, корекція і розвиток почуття самоцінності суб'єкта. На основі принципу «тут і тепер» відбувається усвідомлення й реконструкція образу Я, підвищення адекватності самооцінки, завдяки чому змінюється тип відношень й самовідношення. Отже, продуктом діалогічної взаємодії є новий образ Я, корекція відношень до ситуації, зміна відношення до себе. Ця зміна відбувається завдяки рефлексивно-діалоговій взаємодії на основі спогадів, фантазій, на ситуації «тут і тепер», на почуттях суб'єкта [18].

У проведенні рефлексивного групового аналізу є багато спільного з *груподинамічним* тренінгом, а саме: використання принципів організації обміну думками й переживаннями; принцип «тут і тепер». Але на відміну від психокорекційних груп, предметом дослідження в рефлексивній терапії є не спонтанність поведінки, а те, що відтворюється по образу и подібності до того, що відбулося «там і тоді», на основі спогадів.

Процес діалогічної взаємодії тут направлений на забезпечення підтримки і психологічного «супроводу» суб'єкта. Ефективність взаємодії залежить від успішності встановлення відносин між керівником і учасником.

Метод рефлексивно-діалогової терапії є ефективним засобом розвитку особистості на засадах корекції відносин, на основі чого відбувається зміна й переосмислення засобів розуміння особистістю себе й інших.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє зробити висновки, що проблема діалогу – явище складне та багатоаспектне. Будучи адекватним «суб'єкт – суб'єктному» характеру самої людської природи, діалог є найбільш релевантним для організації продуктивних контактів, що сприяють особистісному розвитку в діагностико-корекційному процесі. В рамках досліджуваної нами теми в якості методології діалогу може виступати психодинамічна теорія, яка сформована на контингенті майбутніх психологів. Діалогічна взаємодія в методі активного соціально-психологічного пізнання (АСПП) має швидше ознаки взаємодії, аніж спілкування. Характеристики діалогічної взаємодії, сприяють розвитку спонтанної рефлексивності та соціально-перцептивного інтелекту. Основним засобом взаємозв'язку у міжособистісному діалозі виступає діалогічний взаємозв'язок, який носить швидше інформаційний характер, аніж особистісний обмін цінностями.

Представлений вище матеріал дозволяє наблизитися до нюансів у здійсненні діалогічної взаємодії в психодинамічній парадигмі (розробленій академіком НАПН України Т. С. Яценко), що реалізується в психокорекційному процесі АСПП. Характер групової взаємодії носить діалогічний характер. Кожний момент взаємодії психолога (П.) з респондентом (Р.) має хвилеподібний характер. Сам по собі спосіб діалогічного руху до об'єкту пізнання явно не виявляє орієнтир на латентні реалії психіки. В полі уваги перебуває Р. з його сподіваннями, емоціями, проблемами.

Подібно як в підструктурі психіки Ід неможливо виявити синтезоване значення потягів, так і в процесі діалогу непомітним є функційне різноспрямування сфер свідомого і несвідомого (функційна їх асиметрія та несумісність). На поведінковому матеріалі лише постфактумно ми можемо виявити різноспрямованість сфер свідомого і несвідомого через «логіку свідомого» та «іншу логіку» (несвідомого).

Останнє підкреслює відповідальність ведучого груп АСПП за характер діалогу, за кожне «па», яке повинно враховувати від початку і до кінця семантику поведінки респондента. Елементи діалогу можуть допускати логічну незв'язність, що не суперечить меті виявлення порушень взаємозв'язків між свідомим і несвідомим, які є передумовою окреслення особистісної проблеми, (внутрішньої стабілізованої суперечності), яка потребує розв'язання. Професійність побудови діалогу буде відзначатися логічною впорядкованістю, що сприяє виявленню асоціативного ланцюга поведінкових актів, які з середини психіки детерміновані внутрішнім імплікативним порядком. Енергетичні аспекти імплікативного порядку задаються позадосвідним [1], що й визначає вектор динаміки діагностико-корекційного діалогу. Процес діагностики передбачає «прочитування» психологом кожного «па» респондента, що включає перцептивне передрозуміння та прото-розуміння психолога. Методологія діалогу в АСПП орієнтована на виявлення в психіці Р. внутрішніх енергетичних осередків, які незмінно впливають на характер діалогічної активності респондента. Останнє не передбачає інформаційну тотожність сприйняття психолога і респондента. Це пояснює певну обмеженість усвідомленості респондентом того, що з ним відбувається завдяки несвідомій детермінованості спонтанної активності. В той же час запитання психолога вибудовуються з орієнтацією на адекватність розуміння скритих ним смислових осередків, які заявляють про себе в спонтанних відповідях Р. на запитання П.

Представлені ідеї діалогічності глибинного пізнання торкаються неklasичної психології, в якій поціновується спонтанна активність суб'єкта, що задана слідовими ефектами пережитих травм дитинства. Тому психодинамічний підхід до розуміння діалогу, який покладено в основу наших досліджень, не просто заповнює відсутні ланки в підготовці психолога, а по новому ставить проблему організації такої підготовки. Останнє передбачає розкриття процесуальності діагностики в єдності з корекцією на засадах діалогічної взаємодії психолога з респондентом.

Висновки і перспективи дослідження. Підсумовуючи сказане вище, ми вбачаємо необхідність введення основного принципу взаємодії П. з Р. в діагностико-корекційному процесі АСПП, а саме: «нероздільність» і «незлиттєвість». Згідно цього принципу, психолог і респондент, знаходяться в тісному взаємозв'язку, який представляє собою «єдність інформаційного простору», і водночас їх позиції ніколи не можуть бути злиті в щось єдине, що

знівелювало б ведучість функції професійного психолога – надати допомогу Р. Саме діалогічність взаємодії П. з Р. дозволяє багаторівнево вивільнити самовідображення Р. від суб'єктивізму, пов'язаного з захисними викривленнями розуміння себе та іншої людини. Вплив системи психологічних захистів на саморефлексію потребує подальших досліджень.

Література:

1. Андрущенко В. П., Яценко Т. С. Філософсько-психологічні проблеми методології пізнання психіки / Т. С. Яценко, В. П. Андрущенко // Психологія і суспільство : укр. теор.-методол. соціогуманіт. часопис. – 2012. – №. 3. – С. 63–77.
2. Асмолов А. Г. По ту сторону сознания: методологические проблемы неклассической психологии / А. Г. Асмолов. – М. : Издательство "Смысл", 2002 – 479 с.
3. Бабенко К. А. Взаємозв'язок механізмів символізації змісту несвідомого (на матеріалі психоаналізу комплексу тематичних психомалюнків) : дис. канд. психол. наук : 19.00.07 «Вікова та педагогічна психологія» / К. А. Бабенко. – Київ, 2007. – 390 с.
4. Бахтин М. М. Вопросы литературы и эстетики / М. М. Бахтин. – М. : Художественная литература, 1975. – 504 с.
5. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества / М. М. Бахтин; [сост. С. Г. Бочаров]. – М. : Искусство, 1979. – 424 с.
6. Бодалев А. А. Личность и общение: Избранные труды / А. А. Бодалев. – М. : Педагогика, 1982. – 212 с.
7. Бубер М. Два образа веры / М. Бубер; под ред. П. С. Гуревича и др. – М. : Республика, 1995. – 464 с.
8. Горобець Т. В. Соціально-перцептивні деформації – епіфеномен психічних захистів : дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Т. В. Горобець. – Івано -Франківськ, 2008. – 392 с.
9. Дмитрієва С. М. Діалог як вирішальна умова організації педагогічної співтворчості викладача і студента // Науково-дослідний інститут «Проблеми дитини». – К.: 1999. – Т. 16. – с. 571-576.
10. Драгола Л. В. Метафоричність у системі глибинного пізнання психічного майбутнім практичним психологом (Метафоричність в системі глибинного познання психического будущим практическим психологом) [Текст] : дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Л. В. Драгола. – Харків, 2013. – 224 с.
11. Дьяконов Г. В. Механізми діалогу і розвиток особистості / Г. В. Дьяконов // Ментальність. Духовність. Саморозвиток особистості. (Тези доповідей та матеріали Міжнародної науково-практичної конференції) / За ред. О. В. Киричука, О. П. Колісника, М.-Л. А. Чепи. – І частина, Ш розділ. – Луцьк: «Віпол», 1994. – С. 440–442.
12. Євтушенко І. В. Роль архетипної символіки у вираженні інтимних почуттів суб'єкта до близьких йому людей (на основі міфів, казок, психомалюнків) : дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / І. В. Євтушенко. – К., 2004. – 371 с.
13. Зазулина Л. В. Діалогізація дидактичного процесу: гуманістична перспектива / За ред. проф. А. В. Фурмана. – К.: Правда Ярославичів, 1998. – 64 с.
14. Іваненко Б. Б. Особистісна психокорекція майбутнього практичного психолога (на матеріалі підготовки психологів практиків за методом АСПН) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: 19.00.07 / «Педагогічна та вікова психологія» / Б. Б. Іваненко. – К., 2005. – 20 с.
15. Ковалев Г. А. Диалог как форма психологического воздействия / Г. А. Ковалев // Общение и диалог в практике обучения, воспитания и психологической консультации. Сб. науч. трудов / Под ред. А. А. Бодалева, Г. А. Ковалева. – М.: Изд-во АПН СССР, 1987. – С. 13 – 28.
16. Коропецька О. М. Діалог як основна детермінанта ефективності в міжособистісному спілкуванні / О. М. Коропецька // Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія. – Івано-Франківськ: Вид-во «Плай» Прикарпатського ун-ту. – 1998. Вип. 2. ч. 2. – 176с.

17. Михальчук Н. О. Діалог як взаємодія різних смислових позицій – необхідна складова гуманізації процесу викладання іноземних мов / Н. О. Михальчук // Проблеми загальної та педагогічної психології, Т. IV, ч. 6. – К.: 2002. – с. 139-145.
18. Общение и диалог в практике обучения, воспитания и психологического консультирования. – Сб. науч. трудов. / Редкол.: Бодалёв А. А. – М.: Изд. АПН СССР. – 1987. – 164 с.
19. Педченко, О. В. Глибинно – психологічні витоки релігійної віри та їх пізнання у процесі активного соціально-психологічного навчання : дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / О. В. Педченко. – Івано – Франківськ, 2011. – 440 с.
20. Петровская Л. А. Воспитание как общение-диалог / Л. А. Петровская, А. С. Спиваковская // Вопросы психологии. – 1983. – № 2. – С. 85–89.
21. Орехова Л. І. Сутність діалогічного мовлення / Л. І. Орехова // Науковий вісник ім. К.Д.Ушинського. – Одеса. – 1999. – №8-9. – С. 55-59.
22. Ухтомский А. А. Избранные труды / А. А. Ухтомский – Л. : Наука, 1978. – 358 с.
23. Хараш А. У. «Другой и его функции в развитии «Я» / А. У. Хараш // Общение и развитие психики / Под ред. А. А. Бодалева. – М. : Изд-во НИИ ОПН АПН СССР, 1986. – С. 31–46.
24. Шавровська Н. В. Особливості пізнання психологічних захистів суб'єкта засобами психоаналізу малюнків : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : 19.00.07 «Вікова та педагогічна психологія» / Н. В. Шавровська. – Івано-Франківськ, 2007. – 20 с.
25. Яценко Т. С., Глузман, А. В. Методология глубинно-коррекционной подготовки психолога / Т. С. Яценко, А. В. Глузман. – Днепропетровск : Инновация, 2015, – 396 с.
26. Яценко Т. С. Активная социально-психологическая подготовка учителя к общению с учащимися : книга для учителя / Т. С. Яценко. – К. : Освіта, 1993. – 208 с.
27. Яценко Т. С. Концептуальні засади і методика глибинної психокорекції : підготовка психолога-практика : навч. посіб. / Т. С. Яценко, Б. Б. Іваненко, С. М. Аврамченко, І. В. Євтушенко, І. М. Сергієнко, І. В. Калашник, Т. В. Богдан. – К. : Вища шк., 2008. – 342 с.
28. Яценко Т. С. Основи глибинної психокорекції: феноменологія, теорія і практика : навч. посіб. / Т. С. Яценко. – К. : Вища шк., 2006. – 382 с.
29. Яценко Т. С. Психологічні основи групової психокорекції [Текст] : навч. посіб. / Т. С. Яценко. – К. : Либідь, 1996. – 264 с.
30. Яценко Т. С. Теорія і практика групової психокорекції: активне соціально-психологічне навчання : навч. посіб. / Т. С. Яценко. – К. : Вища шк., 2004. – 679 с.

Literatura:

1. Andrushchenko, V. P., Yatsenko T. S. Filosofsko-psykholohichni problemy metodolohii piznannia psykhiky / T. S. Yatsenko, V. P. Andrushchenko // Psykholohiia i suspilstvo : ukr. teor.-metodol. sotsiohumanit. chasopys. – 2012. – №. 3. – S. 63–77.
2. Asmolov A. H. Po tu storonu soznaniya: metodolohicheskye problem neklassycheskoi psykholohyy / A. H. Asmolov. – М. : Yzdatelstvo "Smysl", 2002 – 479 s.
3. Babenko K. A. Vzaiemozviazok mekhanizmiv symvolizatsii zmistu nesvidomoho (na materialі psykhoanalizu kompleksu tematychnykh psykhomaliunkiv) : dys. kand. psykhol. nauk : 19.00.07 «Vikova ta pedahohichna psykholohiia» / K. A. Babenko. – Kyiv, 2007. – 390 s.
4. Bakhtyn M. M. Voprosy literatury y estetyky / M. M. Bakhtyn. – М. : Khudozhestvennaia lyteratura, 1975. – 504 s.
5. Bakhtyn M. M. Estetyka slovesnoho tvorchestva / M. M. Bakhtyn]. – М. : Ykusstvo, 1979. – 424 s
6. Bodalev A. A. Lychnost y obshchenye: Yzbrannie trudy / A. A. Bodalev. – М. : Pedahohyka, 1982. – 212 s.
7. Buber M. Dva obraza very / M. Buber; pod red. P.S.Gurevicha i dr. – М. : Respublika, 1995. – 464 s.

8. Horobets, T. V. Sotsialno-pertseptyvni deformatsii – epifenomen psikhichnykh zakhystiv : dys. ... kand. psykhol. nauk : spets. 19.00.07 «Pedahohichna ta vikova psikhohohiia» / T. V. Horobets. – Ivano-Frankivsk, 2008. – 392 s.
9. Dmytrieva S. M. Dialoh yak vyrishalna umova orhanizatsii pedahohichnoi spivtvorchosti vykladacha i studenta // Naukovo-doslidnyi instytut «Problemy dytyny». – K.: 1999. – T. 16. – s. 571-576.
10. Diakonov H. V. Mekhanizmy dialohu i rozvytok osobystosti / H. V. Diakonov // Mentalnist. Dukhovnist. Samorozvytok osobystosti. (Tezy dopovidei ta materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii) / Za red. O. V. Kyrychuka, O. P. Kolisnyka, M.-L. A. Chepy. – I chastyna, Sh rozdil. – Lutsk: «Vipol», 1994. – S. 440–442.
11. Dragola, L. V. Metaforichnist' u sistemi glibinnogo piznannya psihichnogo majbutnim praktichnim psihologom (Metaforichnost' v sisteme glibinnogo poznaniya psihicheskogo budushchim prakticheskim psihologom) [Tekst] : dis. ... kand. psihol. nauk : spec. 19.00.07 «Pedagogichna ta vikova psihohohiia» / L. V. Dragola. – Harkiv, 2013. – 224 s.
12. Ievtushenko, I. V. Rol arkhetypnoi symvoliky u vyrazhenni intymnykh pochuttiv subiekta do blyzkykh yomu liudei (na osnovi mifiv, kazok, psikhomaliunkiv) : dys. ... kand. psykhol. nauk : spets. 19.00.07 «Pedahohichna ta vikova psikhohohiia» / I. V. Yevtushenko. – K., 2004. – 371 s.
13. Zazulyna L. V. Dialohizatsiia dydaktychnoho protsesu: humanistychna perspektyva / Za red. prof. A. V. Furmana. – K.: Pravda Yaroslavychiv, 1998. – 64 s.
14. Ivanenko B. B. Osobystisna psikhokorektsiia maibutnoho praktychnoho psikhohoha (na materialii pidhotovky psikhohohiv praktykiv za metodom ASPN) : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. psykhol. nauk: 19.00.07 / «Pedahohichna ta vikova psikhohohiia» / B. B. Ivanenko. – K., 2005. – 20 s.
15. Kovalev H. A. Dyaloh kak forma psikhohohycheskoho vozdeistviya / H. A. Kovalev // Obshchene y dyaloh v praktyke obucheniya, vospytaniya y psikhohohycheskoi konsultatsyy. Sb. nauch. trudov / Pod red. A. A. Bodaleva, H. A. Kovaleva. – M.: Yzd-vo APN SSSR, 1987. – S. 13 – 28.
16. Koropetska O. M. Dialoh yak osnovna determinanta efektyvnosti v mizhosobystisnomu spilkuvani // Zbirnyk naukovykh prats: filosofii, sotsiologii, psikhohohiia. – Ivano-Frankivsk: Vyd-vo «Plai» Prykarpatskoho un-tu. – 1998. Vyp. 2. ch. 2. – 176s.
17. Mykhalchuk N. O. Dialoh yak vzaiemodiia riznykh smyslovykh pozytsii – neobkhidna skladova humanizatsii protsesu vykladannia inozemnykh mov // Problemy zahalnoi ta pedahohichnoi psikhohohii, T. IV, ch. 6. – K.: 2002. – s. 139-145.
18. Obshchene y dyaloh v praktyke obucheniya, vospytaniya y psikhohohycheskoho konsultyrovaniya. – Sb. nauch. trudov. / Redkol.: Bodalëv A. A. – M.: Yzd. APN SSSR. - 1987. - 164 s.
19. Pedchenko, O. V. Hlybynno – psikhohohichni vytoky relihiinoi viry ta yikh piznannia u protsesi aktyvnoho sotsialno-psikhohohichnogo navchannia : dys. ... kand. psykhol. nauk : spets. 19.00.07 «Pedahohichna ta vikova psikhohohiia» / O. V. Pedchenko. – Ivano-Frankivsk, 2011. - 440 s.
20. Petrovskaia L. A. Vospytanye kak obshchene-dyaloh / L. A. Petrovskaia, A. S. Spivakovskaia // Voprosy psikhohohyy. – 1983. – № 2. – S. 85–89.
21. Oriekhova L. I. Sutnist dialohichnogo movlenni // Naukovyi visnyk im. K.D.Ushynskoho. – Odesa. – 1999. – №8-9. – S. 55-59.
22. Kharash A. U. «Druhoi i eho funktsyy v razvytyy «Ia» / A. U. Kharash // Obshchene y razvytye psykhyky / Pod red. A. A. Bodaleva. – M. : Yzd-vo NYU OPP APN SSSR, 1986. – S. 31–46.
23. Uhtomskij A. A. Izbrannye trudy / A. A. Uhtomskij – L. : Nauka, 1978. – 358 s.
24. Shavrovska N. V. Osoblyvosti piznannia psikhohohichnykh zakhystiv subiekta zasobamy psikhohohanalizu maliunkiv : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. psykhol. nauk : 19.00.07 «Vikova ta pedahohichna psikhohohiia» / N. V. Shavrovska. – Ivano-Frankivsk, 2007. – 20 s.
25. Yatsenko, T. S., Hluzman, A. V. Metodohohiia hlybynno-korreksyonnoi podhotovky psikhohoha / T. S. Yatsenko, A. V. Hluzman. – Dnepropetrovsk : Ynnovatsiia, 2015, – 396 s.
26. Yatsenko, T. S. Aktyvnaia sotsialno-psikhohohycheskaia podhotovka uchytelia k obshcheniu s uchashchymysia : knyha dlia uchytelia / T. S. Yatsenko. – K. : Osvita, 1993. – 208 s.

27. Yatsenko, T. S. Kontseptualni zasady i metodyka hlybynoi psykhokorektsii : pidhotovka psykhologa-praktyka : navch. posib. / T. S. Yatsenko, B. B. Ivanenko, S. M. Avramchenko, I. V. Yevtushenko, I. M. Serhiienko, I. V. Kalashnyk, T. V. Bohdan. – K. : Vyshcha shk., 2008. – 342 s.
28. Yatsenko, T. S. Osnovy hlybynoi psykhokorektsii: fenomenolohiia, teoriia i praktyka : navch. posib. / T. S. Yatsenko. – K. : Vyshcha shk., 2006. – 382 s.
29. Yatsenko, T. S. Psykholohichni osnovy hrupovoi psykhokorektsii [Tekst] : navch. posib. / T. S. Yatsenko. – K. : Lybid, 1996. – 264 s.
30. Yatsenko, T. S. Teoriia i praktyka hrupovoi psykhokorektsii: aktyvne sotsialno-psykholohichne navchannia : navch. posib. / T. S. Yatsenko. – K. : Vyshcha shk., 2004. – 679 s.

Франчук А.Ю. Психодинамический поход к пониманию диалогического взаимодействия

Аннотация. Статья «Психодинамический поход к пониманию диалогического взаимодействия» представляет неопсихологический взгляд на психику человека и методы ее познания, опирающиеся на диалогическое взаимодействие психолога с респондентом. Классическая психология приобретает переосмысление, дающие всходы для развития неодаятельностного подхода (А. Г. Асмолов, Г. О. Ковалев, А. У. Хараиш и др.). В этом контексте особенная роль предоставляется диалогу и диалогическому взаимодействию, которое лежит в основании прогрессивных психотерапевтических процедур. Особенное внимание уделяется психодинамической парадигме, в формате которой и производилось исследование. Раскрывается диагностико-коррекционная сущность диалогического взаимодействия в процессе активного социально-психологического познания, что синтезирует принцип познания психолога и респондента, а именно: «неслитность-неразделимость».

Ключевые слова: классическая психология, неопсихология, психодинамическая парадигма, диалог, диалогическое взаимодействие.

Franchuk Oleksandra Y. Psychodynamic approach to the understanding of a dialogic interaction in the process of psycho correction

The article "Psychodynamic approach to understanding of dialogic interaction" presents a neo-psychological opinion on person's psychics and methods of its cognition based on dialogic interaction between a respondent and a psychologist. Classical psychology is being rethought and it gives shoots for the development of "neo-activity" approach (A.G.Asmolov, G.O.Kovaliov, A.U.Kharash and others). In the given context a special role is played by the dialogue and dialogic interaction that is the basis of progressive psychotherapy procedures. Special attention is focused on psychodynamic paradigm and this is the format in which the work in question has been performed. The diagnostic and corrective essentiality of dialogic interaction in the process of active socio-psychological cognition that synthesizes the principle of the position of a psychologist and a respondent, namely "non-unity – non-separation" is shown.

Keywords: classical psychology, neo- psychology, psychodynamic paradigm, dialogue, dialogic interaction.

Franchuk Oleksandra Y. – lecturer in applied psychology, Cherkasy Bohdan Khmelnytsky National University, m. Cherkasy, Ukraine. eiv2108@mail.ru

УДК 159.922.7

ПОСТАТЬ ГРИГОРІЯ КОСТЮКА В ІСТОРІЇ СТАНОВЛЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДУМКИ УКРАЇНИ

Харченко Н.А.

У статті розглядаються основні вектори психологічних поглядів Г. Костюка. Характеризується та обґрунтовується наукова позиція у поглядах вченого. Здійснюється ретроспективний аналіз життєвого шляху Г. Костюка.

Ключові слова: розвиток особистості, психологічні погляди, Григорій Костюк.